



## ERGENLERİN EBEVEYN BAĞLANMA STİLLERİ İLE SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ\*

### THE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND SOCIAL ANXIETY LEVELS IN ADOLESCENTS

Cansu TOK\*\*

Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZCELİK\*\*\*

#### Öz

İnsanların kendileri için önemli gördükleri insanlara karşı geliştirmiş oldukları güçlü duygusal bağlar olarak ifade edilen bağlanma, uzun yıllardır araştırmacılar tarafından incelenmektedir. Bağlanma kuramında, hayatın ilk yıllarında oluşturulan bağlanma örüntülerinin içsel çalışan modeller aracılığı ile hayatın daha sonraki dönemlerine pek fazla değişime uğramadan aktarıldığı öne sürülmüştür. Ağırlıklı olarak ergenlik döneminde görülen sosyal kaygı ise bireyin yetişkinlik dönemine sağlıklı geçişini mümkün kılacak gelişim görevlerinin başarılmasında engel oluşturabileceği ve sosyal ilişkiler kurup sürdürmelerini engelleyeceği ve sahip oldukları potansiyellerini yeterince ortaya koyamamaları nedeniyle kişilik gelişimlerini ve akademik alanda başarılarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle bu araştırmada ortaokula giden ergenlerin bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Afyon'da çeşitli ortaokullarda 6. 7. ve 8. Sınıfa devam eden 390 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak Koçak Delen (2003) tarafından geliştirilen "Erken Ergenlerde Bağlanma Ölçeği", Aydın ve Tekinsav Sütçü (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği" (ESKÖ) kullanılarak toplanmıştır. Ayrıca araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ergenler için sosyal kaygı ile bağlanma stilleri arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Cinsiyet öğrencilerin ebeveyn bağlanma stilleri farklılık göstermezken, kız öğrencilerin sosyal kaygı alt boyutu olan yeni durumlarda sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma puanları erkekler öğrencilerden yüksek çıkmıştır. Kardeş sayısının ebeveyn bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeylerini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Ergen, Bağlanma Stilleri, Sosyal Kaygı

#### Abstract

Attachment which is stated as strong emotional bonds that people harbor for those whom they consider important has been studied for many years by researchers. In Attachment Theory, it is suggested that the attachment patterns formed in the first years of life are transferred to later periods of life without undergoing much of a change through internal working models. And as for social anxiety which is seen predominantly in adolescence period, may pose an obstacle for individuals regarding achieving tasks of growing that will make the healthy transition possible to adulthood stage and prevent adolescents to bond and maintain social relationships. Furthermore, social anxiety may impact adolescents' personality developments and their academic achievements since they may not be able to show the actual potential they have. For this reason, in the research it is aimed to analyze the relationship between attachment styles and social anxiety levels in adolescents in middle school. The research study group consists of 390 students from the 6<sup>th</sup>, 7<sup>th</sup> and 8<sup>th</sup> grades in different middle schools of Afyon in the 2016-2017 school year. The data in the research was collected through "Attachment Scale in Early Adolescents" developed by Koçak Delen (2003) and "Social Anxiety Scale for Adolescents" (SASA) adapted into Turkish by Aydın and Tekinsav Sütçü (2007) as the data collection tools. In addition, the personal information form created by the researcher has been used. As a result of the analyses conducted, it is found that there is a significant connection between social anxiety and attachment styles for adolescents. While parental attachment styles of students do not seem to differ from each other in terms of gender, female students' points came higher in terms of avoidance and feeling of uneasiness on new situations which are the sub dimension of social anxiety for female students. Number of siblings is found to have no influence on parental attachment styles and social anxiety levels.

**Keywords:** Adolescent, Attachment, Attachment Styles, Social Anxiety

#### 1.Giriş

İnsan hayatı, doğumdan ölüme kadar devam eden, birbirinden farklı ve birbiri ile bağlantılı gelişim dönemlerinden oluşur. İnsanın büyüme ve gelişmesinde bazı dönemler çok özel önem taşır. Bu dönemlere

\* Bu çalışma Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı programında hazırlanan yüksek lisans tezinin sonuçlarını içermektedir.

\*\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, cansuu.tok@hotmail.com

\*\*\*Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, dilekogretir@gmail.com



“Kritik Dönem” denir. Kritik dönemlerdeki gelişme süresinde sevgi eksikliği, besin azlığı gibi yoksunluklarla karşılaşıldığında telafi edilemeyen, kalıcı hasarlar ortaya çıkar. Bebeklik ve ilk çocukluk yıllarını da kapsayan hayatın ilk beş yılı ve buluşa ermeyle başlayan ergenlik yılları kritik dönemlerdir (Kulaksızoğlu, 2009:13). Ergenlik döneminde birey bedensel, toplumsal ve bilişsel açıdan pek çok değişim geçirir ve bazı sorunlar yaşayabilir. Yaşanan sorunların büyük bir kısmı ergenlik dönemiyle birlikte son bulur. Ancak bu dönemin rahat bir şekilde atılması yaşanan çocukluk dönemiyle de yakından ilişkilidir. Çocukluk döneminde ana babalarla kurulan ilişkinin niteliği, gelişimsel görevlerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, aile dışı etmenler vb. ergenlik dönemini de etkilemektedir. Ayrıca ana babalarla olan ilişkiler ve akran ilişkileri ergenlik döneminde önemli rol oynamaktadır.

Anne-baba ve çocuk ilişkilerinin, çocuk gelişimi üzerindeki etkisini ele alan birçok model ve kuram ortaya konulmasına karşın, “Bağlanma Kuramı” çocuğun gelişimde anne-babanın (ebeveyn) etkisine, diğer modellerden ya da kuramlardan, daha etkili bir vurgu yaptığı görülmektedir. Bowlby (1953), çocuk ile onu yetiştiren kişi arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekerek, “bağlanma” olarak adlandırdığı bu duygusal ilişkinin, çocuğa içinde büyüyebileceği emniyetli bir dünya sağladığını ve bağlanmanın çocuğun dış dünyaya ve yeni deneyimlere uzanmasında çok önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Bağlanma kuramına göre ilk anne-çocuk ilişkisi, arkadaş ilişkileri gibi aile dışındaki kişilerarası ilişki bağlarının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir (Shomaker ve Furman, 2009).

Bowlby (1988)’e göre, yaşamın ilk yıllarında kurulan bağların çerçevesinde bireyler bir takım zihinsel modeller geliştirir. (Akt. Hazan ve Shaver, 1994). Bu zihinsel temsiller ya da içsel çalışan modeller, sosyal davranışlar ve beklentilerde çocuğa yaşam boyu rehberlik eder. Güvenli bağlanmada içsel çalışan modeller, temel güven duygusu ile karakterize olup özellikle stres zamanlarında başkalarının ulaşılabilir ve gereksinmelere yanıt verebilir olarak algılanırken, güvensiz bağlanma durumunda ise bunun tersine bakıcının tepkisiz ve tutarsız olduğu, bağlanma figürüne ulaşamaz olduğu ve kendisinin değersiz olduğu biçiminde algılanır (Anders ve Tucker, 2000).

Bowlby’nin bağlanma ilkeleri temelinde, çocuklardaki (Ainsworth ve ark., 1987) ve romantik (Hazan ve Shaver, 1987) bağlanma süreci üzerine yapılan çalışmalarla, *güvenli* (secure), *kaygılı-kararsız* (anxious-ambivalent) ve *kaçınan* (avoidant) olarak üç bağlanma biçimi geliştirilmiştir. Bartholomew ve Horowitz (1991) bu bağlanma stillerinden farklı olarak ancak Bowlby’nin bağlanma kuramına dayanarak, benliğe ve başkalarına ait zihinsel modellerin olumlu ve olumsuz olma durumlarının çaprazlanmasından oluşan, dörtlü (*güvenli*, *saplantılı*, *kayıtsız ve korkulu*) yetişkin bağlanma stilini geliştirmişlerdir. *Güvenli* (secure) bağlananların kendilerine saygıları ve güvenleri yüksektir ve başkalarına ilişkin algıları da olumludur. Güvenli kişi kendisini sevmeye değer bulur, özerktir ve başkalarını da destekleyici, kabul edici, iyi olarak algılar. *Saplantılı* (preoccupied) bağlanma biçimi, kişinin kendisini değersiz, olumsuz algılamasına karşın başkalarını olumlu algıladığı biçimdir. Değer duyguları düşük, kaygılı kişilerdir. Bartholomew ve Horowitz’in güvenli ve saplantılı biçimleri Hazan ve Shaver’in güvenli ve kaygılı-kararsız biçimlerini karşılamaktadır. Hazan ve Shaver’in sınıflamasında son biçim olan kaçınan bağlanma biçimine karşılık Dörtlü Bağlanma Modeli’inde iki farklı biçim yer almaktadır. İlk olarak kişinin kendisine ilişkin algısının olumlu, başkalarına ilişkin algısının olumsuz olduğu *kayıtsız* (dismissing) bağlanma biçimidir. Bu bağlanmaya sahip olanların özerklik duyguları gelişmiştir. Yakınlığa karşı kayıtsızdırlar; ancak yakın ilişkileri önemsiz bulmanın altında reddedilmekten kaçınma yatabilmektedir. Kişinin hem kendi hem de başkalarına ilişkin algısının olumsuz olduğu son bağlanma biçimi ise *korkulu* (fearful) bağlanma biçimidir. Kişi kendini ve diğerlerini değersiz bulur. Kaygılı ve çekingendir, girişimci değildir. Yakın ilişkilerden korkar, diğerlerine güvenemez.

Bireyin bağlanma biçimi kişilik gelişimi üzerinde çok büyük bir öneme sahiptir. Ebeveynler, bir şekilde inanç ve değerlerini çocuğa yansıtır ve bu durum çocuğun başkaları ile olan ilişkilerde öz farkındalığını ve kendine olan güvenini etkiler. Shaver ve Brennan (1992) tarafından 242 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada, bağlanma stilleri ve kişilik arasındaki ilişki incelenmiş ve nevroitik olma, dışa dönük olma, geçmiş anlatılabilirlik, kabul edilebilirlik ve dürüstlük ile ilgili kişiliğin beş boyutunun bağlanma stilleri ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Güvenli bireyler, dışa dönük olmada güvensiz bireylerden yüksek puan elde etmişlerdir. Ayrıca güvenli bireyler kabul edilme boyutunda kaçınan bireylerden daha yüksek puan elde etmişlerdir (Akt. Feeney, & Noller, 1996).

Çocukluktaki erken bağlanma yaşantıları ergenlikte ve yetişkinlikte bireyin davranışlarını ve gelişimini etkilemeye devam etmektedir (Reed, 1998; Hamilton, 2000; Waters, Merrick, Treboux, Crowell & Albersheim, 2000; Akhtar, 2012). Ergenlik döneminin genel özelliklerine bakıldığında arkadaş ilişkilerinin yoğunluk kazanması, ebeveynlerle daha az vakit geçirme ve bağımsızlık arzusu göze çarpmaktadır. Bebeklikten itibaren çocukluk dönemini de kapsayacak şekilde her türlü ihtiyacı aile tarafından karşılanan,



aile tarafından kontrol edilip yönlendirilen birey için ergenlikte durum farklılaşır ve özerk ve bağımsız olmaya yönelme başlar. Ergenin bağımlılıktan bağımsızlığa geçiş süreci birden olmaz, bu süreci aileye bağımlılıktan aileye bağılılığa dönüştürebilmesi ise büyük ölçüde anne babasıyla kurduğu “bağlanma ilişkisi” ne dayanır. Ergenin ebeveyniyle kurduğu ilişki, erken dönemde kurulan ilişki örüntülerinin ve zihinsel modellerin bir devamı ve uzantısı niteliğinde olacağı gibi, bu ilişki örüntüleri bireyin sosyal ilişkilerinde de ortaya çıkar (Demir, 2010).

Bireyler hayatta kalmak ve üremek için bağlanma figürlerine ya da ait oldukları sosyal grupların diğer üyelerine bağımlıdır. Bu nedenle bağlanma figüründen ayrılmak ya da ait olunan grup tarafından reddedilme tehdidinin varlığı; ayrılma, dışlanma ve reddedilme korkusuna neden olur. Bu durum da bireyin bağlanma figürü ya da sosyal grubun diğer üyeleriyle yakınlığı sürdürmeye çalışmasına yol açar (Vertue, 2003:174-175). Bowlby'in geliştirmiş olduğu bağlanma kuramına göre, kaygılı/kararsız bağlanma tarzına sahip bireylerin kendilerine olan güvenlerinin düşük olması ve yakın ilişkilerinde reddedilme ve terk edilme korkusu yaşadıkları, uzak ilişkilerinde ise daha kıskanç ve öfke eğilimli oldukları ifade edilmektedir (Hazan, 1987). Ergenlerin anne baba ile bağlanma ilişkisini inceleyen araştırmalar, ergenlik döneminde ailesi ile güvenli bağlanma ilişkisi içinde olan gençlerin arkadaşlık ilişkilerinde daha başarılı olduklarını, sosyal açıdan kendilerini daha yetkin hissettiklerini daha yüksek düzeyde özsaygılarının olduğunu, fiziksel açıdan daha sağlıklı olduklarını göstermiştir (Sümer ve Güngör, 1999). Güvensiz bağlanmanın kaygı ve kaygı bozukluklarının gelişiminde de rolü olduğu düşünülmektedir (Bowlby, 1973). Stein (1999) kaygı bozuklukları içinde en yaygın olanının sosyal kaygı olduğunu belirtmektedir. Ülkemizde ilköğretim 4-8. sınıflara devam eden çocuk ve ergenler üzerinde sosyal kaygının yaygınlık oranının araştırıldığı bir çalışmada, yaygınlık oranı % 3,9 olarak belirlenmiştir (Demir, 1997).

Sosyal kaygı, açık bir biçimde ilk defa DSM-III de ortaya konulmuş ve bu dönemlerde psikolojik özellikleri kadar, biyolojik özellikleri ve altında yatan nedenleri keşfedilmeye çalışılmıştır. Sosyal kaygı, tanısındaki en önemli özellik, farklı durumlarda meydana gelen aşırı gözlenme ve incelenme korkusudur. DSM-IV' de ise sosyal kaygı (fobi) “tanımadık insanlarla karşılaştığı ya da başkalarının üzerinde olabileceği, bir ya da birden fazla toplumsal ya da bir eylemi gerçekleştirdiği durumdan belirgin ve sürekli bir korku duyma.” olarak tanımlanmıştır. (DSM-IV, 1994:176).

Sosyal kaygı, çocuk ve ergenlerin yaşamlarını önemli derecede ve uzun vadede olumsuz olarak etkilemektedir (Aydın ve Tekinsav Sütçü, 2007). Beidel, Turner ve Dancu (1985) sosyal kaygı yaşayan insanlar, sosyal durumlarda etkileşime girmekten ve bu durumlarda herhangi bir eylemi gerçekleştirmekten önemli ölçüde rahatsızlık duyarlar. Bu konu üzerinde çalışan araştırmacılar sosyal kaygıyı, başkaları tarafından olumsuz bir biçimde değerlendirilme korkusuna, kişilerarası etkileşimlerde beceriksizce davranacağına ilişkin yüksek olasılık tanıyan olumsuzluk beklentilerinin; başkalarının önünde kötü duruma düşme tehdidine karşı korunmak için kaçınma davranışının ve bu davranışlara rahatsızlık veren fizyolojik tepkilerle birlikte görülen sorun olarak tanımlarlar (Akt: Eren Gümüş, 2006:1).

Fenigstein, Scheier ve Buss (1975) sosyal kaygıda, kaygı düzeyi yüksek ve düşük bireyler arasındaki ayrımı yapacak en iyi gelişimsel değişkenlerin ebeveyn bakımı (otoriter, disiplin, başarı isteği, ihmal, reddetme, aşırı koruma gibi) ile bireyin kendi bedeninden, kişiliğinden ve başarısından tatmin olmayı göstermektedirler. Bununla birlikte sosyal kaygı ve kaçınma davranışı olan bireylerin özerkliğinin oluştuğu dönemlerde annesinin sevgisini kaybetme korkusu yaşadıkları belirlenmiştir (Akt: Keskin ve Orgun, 2007).

Bağlanma ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiyi düzenleyen ya da bu ilişkiye aracılık eden değişkenlerin belirlenmesi oldukça önemlidir (Feeney, 2002:42). Bağlanma kuramına göre saplantılı bağlanma stiline sahip bireyler olumsuz benlik ve olumlu başkaları modeli geliştirmişlerdir. Dolayısı ile bu durum bireylerde, kendisine ilişkin değersizlik/ sevmeye değer olmama duygusunu beslemekle birlikte, kendine dair olumsuz diğer insanlara dair olumlu değerlendirmeler yapmasına neden olmaktadır. Bu bireyler yakın ilişkilerde buldukları kişilere sürekli olarak kendilerini kabul ettirmeye ve kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Fakat bu çabaları çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Hazan ve Shaver'in kaygılı/kararsız bağlanma stili bu bağlanma stiline karşılık gelmektedir. Bireyin kendine ilişkin son derece olumsuz algıları ve kendini yenileyen olumsuz sosyal deneyimleri, sosyal ortamlarda duyulan kaygıyı doğurmaktadır. (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Bağlanma kavramı, bireyin doğduğunda annesiyle kurduğu etkileşim biçimidir. Önce sadece çocuğun biyolojik varlığını sürdürmesini sağlayan ancak daha sonra birey tarafından içselleştirilerek tüm hayatını etkileyen bir etkileşim biçimidir. Bağlanma güvenli bir şekilde olursa çocukta kendine güven hissi uyanmakta ve böylece çocuk yetişkinliğe kolaylıkla geçmektedir. Ergenlerin anne baba ile bağlanma ilişkisini inceleyen araştırmalar, ergenlik döneminde ailesi ile güvenli bağlanma ilişkisi içinde olan gençlerin



arkadaşlık ilişkilerinde daha başarılı olduklarını, sosyal açıdan kendilerini daha yetkin hissettiklerini daha yüksek düzeyde özsaygılarının olduğunu göstermektedir (Deniz, 2006).

Eng ve diğerleri (2001), sosyal kaygısı olan 118 kişi üzerinde yaptıkları çalışmada kaygılı bağlanan bireylerin güvenli bağlanan bireylere göre daha düşük yaşam doyumu, daha ciddi sosyal kaygı ve kaçınma, daha fazla depresyon gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. 118 kişi üzerinde yapılan çalışma daha sonra 56 kişi üzerinde tekrarlanmış ve 36 kişiden oluşan kontrol grubuyla tekrarlanmış, sosyal kaygının, güvensiz bağlanma ve depresyon arasında aracı bir rolünün olduğu bulunmuştur.

Van Buren ve Cooley (2002) üniversite öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmada Bartholomew ve Horowitz' in (1991) bağlanma modelini kullanarak bağlanma stilleri ve negatif etkilenim arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmada bağlanma, depresyon, depresyon eğilimi ve sosyal kaygı ölçekleri veri toplama araçları olarak uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda negatif benlik modeline sahip olan bağlanma stillerine sahip kişilerin daha fazla depresyon, depresyon eğilimi ve sosyal kaygı belirtileri gösterdikleri bulunmuştur. Nielsen ve Cairns' in (2009) çalışmasında sosyal kaygısı olan sekiz bireye en yakın ilişkilerindeki deneyimleriyle ilgili açık uçlu sorular sorulmuş ve bireylerin yakın ilişkiler oluşturabildiklerini ancak ilişkilerinde güvensiz bağlanma yapıları gösterdiklerini sonucuna ulaşılmıştır. Bireyin bağlanma biçimi ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Shaver ve Brennan (1992) araştırmanın sonucunda güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin güvensiz bağlanma stiline göre daha az nörotik, daha dışa dönük, daha az kaygılı ve daha sıcak oldukları görülmüştür ( Akt:Deniz, 2006).

Yukarıdaki araştırmalardan görüldüğü üzere kişilik üzerinde bağlanma stilleri ile sosyal kaygı yakından ilişkilidir. Ancak ülkemizde konu ile ilgili sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmada; ergenlerin ebeveyn bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki araştırılarak literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

### **Araştırmanın problemi**

Ergenlik dönemi yaşam boyu gelişim içerisinde dönüm noktalarının yaşandığı dönem olması nedeniyle bu dönemde hem ebeveyn tutumlarında hem de ergenin bağlanma ilişkilerinde dönüşümler yaşanmaktadır. Çocuklukta yaşadığı ilk ilişki deneyimleri ile oluşan bağlanma stillerini, ergenlik döneminde kurduğu sosyal dünyaya aktarma fırsatı bulur. Yeni ilişkilerin kurulduğu, yeni sosyal durumlarla karşılaştığı ve sosyal etkileşim becerilerinin geliştiği bu dönemde sosyal kaygı ergenler için önemli bir engelleyici olabilmektedir. Bu nedenle ailenin çocuğa ve diğerlerine karşı gösterdiği tavırlar, sevginin niteliği, bakımın kalitesi çocuğun ruh sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Buradan hareketle "Ergenlerin ebeveyn bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasında ilişki var mıdır?" araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

### **Araştırmanın alt problemleri:**

1. Ergenlerin ebeveyn bağlanma stilleri cinsiyetine göre farklılık göstermekte midir?
2. Ergenlerin ebeveyn bağlanma stilleri kardeş sayısına göre farklılık göstermekte midir?
3. Ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri cinsiyetine göre farklılık göstermekte midir?
4. Ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri kardeş sayısına göre farklılık göstermekte midir?

## **2.Yöntem**

### **2.1.Evren ve Örneklem**

Araştırmanın evrenini Afyon ili, Sandıklı, Dinar ve Emirdağ ilçeleri, 2016-2017 eğitim öğretim yılında 6. 7. ve 8. sınıflara devam eden ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise evrenden tesadüfi olarak seçilen 6. 7. ve 8. sınıfa devam eden 390 öğrenciden oluşturmaktadır.

### **2.2.Veri Toplama Araçları**

Araştırmanın verileri, Koçak Delen (2003) tarafından geliştirilen "Erken Ergenlerde Bağlanma Ölçeği", La Greca ve Lopez (1998) tarafından geliştirilen ve Aydın ve Tekinsav Sütçü (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği" (ESKÖ) kullanılarak toplanmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin çeşitli sosyo-demografik özelliklerini saptamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

#### **2.2.1. Kişisel Bilgi Formu**

Araştırmaya katılan örneklemin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplayabilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan öğrencinin yaşı, cinsiyeti, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, doğuş sırası, aile bireyleri dışında evde bir yabancıyla yaşayıp yaşamadığı gibi soruların yer aldığı "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.



### 2.2.2. Erken Ergenlerde Bağlanma Ölçeği

Bu ölçek, ergenlerin bağlanma stillerini ölçmek amacıyla Koçak Delen (2003) tarafından geliştirilmiştir. Erken Ergenlerde Bağlanma Ölçeği, 11 maddeden oluşmakta ve 11 maddelik ölçeğin 4 maddesi güvenli bağlanmayı, 4'ü kaçınan bağlanmayı ve 3'ü ise kaygılı bağlanmayı ölçmeye yöneliktir. Güvenli bağlanma ve kaçınan bağlanmadan alınabilecek puan 4-12, kaygılı bağlanmadan alınabilecek puan ise 3-9 arasında değişmektedir. Her bir bağlanma stili birbirinden farklı olduğu için ölçekten bir toplam puan elde edilememektedir. Öğrenci hangi alt ölçekten en yüksek puanı alırsa o alt ölçeğin işaret ettiği bağlanma stiline sahip olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin güvenilirlik çalışmalarında, iç tutarlılık güvenilirliği için Cronbach Alfa değeri, güvenli bağlanma alt ölçeği için .64, kaçınan bağlanma alt ölçeği için .58 ve kaygılı bağlanma alt ölçeği için .51; test-tekrar test güvenilirliği katsayısı da güvenli bağlanma alt ölçeği için .76, kaçınan bağlanma alt ölçeği için .83 ve kaygılı bağlanma alt ölçeği için .90 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt ölçeklerle korelasyonu, güvenli bağlanma alt ölçeği ile .51, kaçınan bağlanma alt ölçeği ile .61 ve kaygılı bağlanma alt ölçeği ile .51 olarak bulunmuştur.

### 2.2.3. Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği

Orijinali SASC-R (Social Anxiety Scale for Children- Revised) olarak bilinen ve 22 maddeden oluşan bu ölçek ergenlerde sosyal kaygıyı ölçmek amacıyla La Greca ve Lopez (1998) tarafından geliştirilmiş ve Aydın ve Tekinsav-Sütçü (2007) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılarak Türkçe'ye uyarlanmıştır. ESKÖ'nün psikometrik özellikleri 12-15 yaş arasında olan 1242 ergen (643 kız ve 599 erkek) üzerinde incelenmiştir. Ölçek beşli likert tipinde değerlendirmektedir. Ölçeğin orijinalinde toplam madde sayısı 22'dir. Türkçeye uyarlanmasında ise toplam ölçek maddesi, 18 olup, geriye kalan 4 madde ise "kitap okumayı severim", "spor yapmaktan hoşlanırım" gibi farklı konulardan seçilmiş maddelerden oluşmaktadır (2, 7, 11 ve 16. maddeler). ESKÖ 18 maddeyi içeren üç alt ölçekten oluşmaktadır. ESKÖ'nün "Olumsuz Değerlendirilme Korkusu (ODK)" (Örnek madde, "Başkalarının benimle dalga geçtiğini düşünüyorum."), "Genel Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyuma (G-SKHD)" (Örnek madde, "İyi tanıdığım yaşlıtlarımın yanındayken bile utanırım.") ve "Yeni Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyuma (Y-SKHD)" (Örnek madde, "Yeni insanlarla tanışırken tedirgin olurum.") adında üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekte minimum 18 maksimum 90 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanların yüksekliği sosyal kaygı düzeyinin yüksek olduğunu yansıtmaktadır. Aydın ve Tekinsav Sütçü (2007) uyarılama çalışmasında, ölçeğin güvenilirlik düzeyini belirlemek amacıyla ölçeğin tümü ve alt boyutları için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı değerleri .66 ile .91 arasında bulunmuştur. ESKÖ'nün alt ölçekleri arasında ise,  $r = .52$  ile  $r = .71$  arasında değişen korelasyon değerleri bulunmuştur. Ölçeğin kullanımıyla ilgili araştırmacıdan izin alınmıştır.

## 4.2. Verilerin Analizi

Araştırma için gerekli veriler katılımcılara uygulanan ölçekler yoluyla elde edilmiş ve elde edilen ham veriler bilgisayara aktarılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, SPSS 16.0 (*Statistical Package for The Social Science*) programından yararlanılmıştır. Öğrencilerin ebeveynlere bağlanma durumları ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide, Kolmogorov Smirnov testinde ve histogramda normal dağılım göstermediği için Spearman Brown testi ile değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Normal dağılım özelliği göstermeyen bir dağılımda iki bağımsız grup ortalamalarını karşılaştırmak amacıyla non-parametrik bir yöntem olan Mann Whitney U testi kullanılır (Büyüköztürk, 2011). Araştırma verileri normal dağılım varsayımını karşılamadığından, kisisel ve demografik değişkenlere göre farklılaşmalar parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H Testi ile incelenmiştir. Cinsiyete göre sosyal kaygı puanlarının karşılaştırılmasında verilerin normal dağılmadığı görülmüştür buna göre ikili karşılaştırmaları yapmak için Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır.

## 3. Bulgular

Çalışmada elde edilen verilerin analiz edilmesi neticesinde ulaşılan bulgular bu bölümde tablo ve sözel ifadelerle sunulacaktır.

### 3.1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgilerine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.



**Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular**

	Özellik	n	%
Yaş	11	76	19,6
	12	143	36,9
	13 ve üzeri	162	43,6
	Toplam	388	100,0
Cinsiyet	Kız	222	57,1
	Erkek	167	42,9
	Toplam	389	100,0
Sınıf	6. sınıf	132	33,8
	7. sınıf	130	33,3
	8. sınıf	128	32,8
	Toplam	390	100,0
Kardeş sayısı	Tek çocuk	24	6,2
	1 kardeş var	143	36,8
	2 kardeş var	142	36,5
	3 ve daha fazla kardeş var	80	20,6
	Toplam	389	100,0
Doğum sırası	İlk çocuk	165	42,5
	Ortanca çocuk	103	26,5
	Son çocuk	120	30,9
	Toplam	388	100,0
Sosyoekonomik düzey	Düşük	15	3,9
	Orta	306	78,9
	Yüksek	67	17,3
	Toplam	388	100,0
Anne-baba dışında biri ile yaşama	Evet	65	16,7
	Hayır	325	83,3
	Toplam	390	100,0
Arkadaş ilişkilerinden memnuniyet	Memnunum	299	76,9
	Kısmen memnunum	78	20,1
	Memnun değilim	12	3,1
	Toplam	389	100,0

Tablo 1.'de görüldüğü araştırmaya katılan öğrencilerin %57,1'i kız, %42,9'u erkektir. Örneklemi oluşturan öğrencilerin %19,6'sı 11 yaşında, %36,9'u 12 yaşında, %43,6'sı 13 ve üzeri yaş grubunda olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin okudukları sınıf düzeyine bakıldığında %33,8'i 6. Sınıf, %33,3'ü 7. Sınıf ve %32,8'i 8. Sınıftır. Kardeş sayılarına bakıldığında ise %6,2'si tek çocuk, %36,8'i iki kardeş, %36,5'i üç kardeş ve %20,6'sı dört ve daha fazla sayıda kardeştir. Örneklemi oluşturan öğrencilerin %42,5'i ilk çocuk, %26,5'i ortanca çocuk ve %30,9'u son çocuktur. Araştırmaya katılan öğrencilerin %3,6'sı yatılı okurken, %96,4'ü yatılı okumamaktadır. Örneklemi oluşturan öğrencilerden %76,9'u arkadaş ilişkilerinden memnun olduklarını belirtirken, %20,1'i kısmen memnun olduklarını ve %3,1'i ise memnun olmadıklarını belirtmişlerdir.

### 3.2. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Sonuçlar

Cinsiyet değişkeninin ebeveyn bağlanma stilleri üzerinde farklılaşmaya sebep olup olmadığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

**Tablo 2. Cinsiyet Değişkenine Göre Ebeveyn Bağlanma Puan Ortalamalarının Mann-Whitney U Testi Sonuçları**

Değişken	Cinsiyet	n	S.O.	S.T.	U	z	p
Güvenli	Kız	222	200,39	44486,50	17340,50	-1,12	0,26
	Erkek	167	187,84	31368,50			
Kaçınan	Kız	222	186,43	41388,00	16635,00	-1,88	0,06
	Erkek	167	206,39	34467,00			
Kaygılı	Kız	222	188,77	41908,00	17155,00	-1,35	0,18
	Erkek	167	203,28	33947,00			
EEB	Kız	222	190,55	42302,50	17549,50	-0,91	0,36
	Erkek	167	200,91	33552,50			



Tablo 2'ye göre öğrencilerin cinsiyetlerine göre ebeveyne bağlanma düzeyleri arasında, alt boyutlarda ya da toplam puan bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Cinsiyet değişkeninin sosyal kaygı düzeyleri üzerinde farklılaşmaya sebep olup olmadığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3'de sunulmuştur.

**Tablo 3.** Cinsiyet Değişkenine Göre Sosyal Kaygı Düzeyleri Puan Ortalamalarının Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	S.O.	S.T.	U	z	p
ODK	Kız	222	191,01	42403,50	17650,50	-,81	,42
	Erkek	167	200,31	33451,50			
G_SKHD	Kız	222	193,19	42887,50	18134,50	-,37	,71
	Erkek	167	197,41	32967,50			
Y_SKHD	Kız	222	205,68	45660,50	16166,50	-2,16	,03
	Erkek	167	180,81	30194,50			
ESKÖ	Kız	222	196,89	43709,00	18118,00	-0,38	,70
	Erkek	167	192,49	32146,00			

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre sosyal kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak sadece yeni durumlarda sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir ( $U=16166.50$ ;  $p<.05$ ). Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere kızların puanları (205.68) erkeklerin puanlarına (180.81) göre daha yüksektir.

### 3.3. Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Sonuçlar

Kardeş sayısı değişkeninin ebeveyn bağlanma stilleri üzerinde farklılaşmaya sebep olup olmadığına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

**Tablo 4.** Kardeş Sayılarına Göre Bağlanma Puanlarının Kruskal Wallis H testi sonuçları

	n	$\chi^2$	Sd	p
Güvenli	389	7,99	3	0,05
Kaçınan	389	3,01	3	0,39
Kaygılı	389	1,97	3	0,58
EEB	389	2,88	3	0,41

Tablo 4'e göre kardeş sayılarına göre ebeveyne bağlanma puanları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.

Kardeş sayısı değişkeninin sosyal kaygı düzeyleri üzerinde farklılaşmaya sebep olup olmadığına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları Tablo 5'de sunulmuştur.

**Tablo 5.** Kardeş Sayılarına Göre Ergenler İçin Sosyal Kaygı Puanlarının Kruskal Wallis H testi sonuçları

Boyutlar	n	$\chi^2$	Sd	P
ODK	389	1,83	3	0,61
G_SKHD	389	2,67	3	0,45
Y_SKHD	389	6,11	3	0,11
ESKÖ	389	2,48	3	0,48

Tablo 5'e göre kardeş sayılarına göre sosyal kaygı puanları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.

### 3.4. Ergenlerin Ebeveynlere Bağlanma Stilleri İle Sosyal Kaygı Puanlarına İlişkin Sonuçlar

Ergenlerin ebeveyn bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesine ilişkin sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.



**Tablo 6.** Ergenlerin Ebeveynlere Bağlanma Durumu İle Sosyal Kaygı Puanları Arasındaki İlişki

n=390	Ergenler İçin Sosyal Kaygı	Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	Genel Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyuma	Yeni Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyuma	Erken Ergenlerde Bağlanma Genel	Güvenli Bağlanma	Kaçınan Bağlanma
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	,87**						
Genel Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyuma	,79**	,60**					
Yeni Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyuma	,79**	,51**	,51**				
Erken Ergenlerde Bağlanma Genel	,15**	,12*	,19**	,09			
Güvenli Bağlanma	-,10*	-,13*	-,09	-,02	,46**		
Kaçınan Bağlanma	,32**	,27**	,32**	,19**	,47**	-,34**	
Kaygılı bağlanma	,17**	,20**	,19**	,01	,45**	-,33**	,39**

\*\* . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

\* . Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 6’da görüldüğü üzere ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Sosyal Kaygı Düzeyleri arasında küçük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur ( $r=.15$ ;  $p=.002$ ). Buna göre öğrencilerin ebeveynlere bağlanma durumları ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ergenler İçin Sosyal Kaygı en fazla Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile ilişkili bulunmuştur ( $r=.87$ ;  $p=.000$ ). Ergenler İçin Sosyal Kaygı ile Kaçınan Bağlanma arasında ise orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ( $r=.32$ ;  $p=.000$ ).

Genel Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyuma ile Güvenli bağlanma arasında ilişki yoktur ( $r=-.089$ ;  $p=.08$ ). Benzer şekilde Kaygılı bağlanma ile Yeni Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyuma arasında anlamlı bir ilişki yoktur ( $r=.01$ ;  $p=.83$ ).

Kaçınan Bağlanma ve Kaygılı bağlanma birbiri ile orta düzeyde anlamlı ilişkiliyken ( $r=.39$ ;  $p=.000$ ); kaçınan bağlanma ile güvenli bağlanma arasında negatif yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır ( $r=-.34$ ;  $p=.000$ ). Yine kaygılı bağlanma ile güvenli bağlanma arasında da negatif yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır ( $r=-.33$ ;  $p=.000$ ).

#### 4. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca ergenlerin ebeveyn bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş sayısı durumuna göre farklılaşma gösterip göstermediği ile ilgili sorularına cevap aranmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre ergenlerin bağlanma stillerinin sosyal kaygı düzeylerini etkilediği söylenebilir. Türkiye’de yapılan çeşitli araştırmalarda da benzer bulgulara rastlanmıştır (Karaşar, 2014; Yazıcı Çelebi, 2017). Ergenler için sosyal kaygının en fazla Olumsuz Değerlendirilme boyutu ile ilişkili bulunmuştur. Ergenlerde sosyal kaygı ile kaçınan bağlanma ile orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Kaçınan ve kaygılı bağlanan bireylerin sosyal kaygı düzeylerinin güvenli bağlanan bireylere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Kız ve erkek ergenler arasındaki farkı incelemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda; Cinsiyete göre ebeveyn bağlanma stillerinin anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulunmuştur. Araştırma ile paralel olarak Sümer ve Anafarta-Şendağ (2009)’ın 5. ve 6. sınıf öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada da benzer şekilde anne babaya güvenli bağlanmada kız ve erkek öğrenciler arasında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Vaughn ve Waters (1990), Jump (1998), Hill (1997) ve Seven (2006)’in yaptığı araştırmalarında da cinsiyete göre ebeveyn bağlanma stilleri arasında farklılık bulunmamıştır. Bağlanma teorisinin, annenin çocuğuna gösterdiği duyarlılığa, ihtiyaçlarının karşılanmasına ve annenin





ulaşılabilirliğine önem vermesi, annenin de cinsiyet ayırt etmeksizin, bakım ve temel ihtiyaçlar konusunda kendisine muhtaç olan çocuğuna bakması (Ainsworth, 1967; Maccoby, 1990, Akt. Eiden, 1992), bağlanma davranışları açısından cinsiyetler arasında farklılık yaratmamış olabileceğini düşündürmektedir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre sosyal kaygı düzeylerine bakıldığında kızların yeni durumlarda sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aydın ve Tekinsav-Sütçü (2007), Erözkan (2009), Jose ve arkadaşları (2012), La Greca ve Harrison (2005)'in yaptığı araştırmalarda kızların sosyal kaygı düzeyleri erkeklerden yüksek çıkarken diğer boyutlarda ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Eren Gümüş (1997), Mahtelia ve Vankar (2004) ile Teachmann ve Allen'in (2007) yaptığı çalışmalar da cinsiyete göre sosyal kaygı düzeyinin farklılaşmadığını göstermektedir.

Ergenlerin bağlanma stilleri kardeş sayısına göre incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun kardeşi olduğu, kardeşi olmayanların oranının çok az olduğu gözlenmiştir. Araştırmamızla aynı doğrultuda olarak Tanış (2014) tarafından yapılan bir başka çalışmada kardeş sayısı ile bağlanma stilleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Araştırmamızda kardeş sayısının artması ile birlikte aile ortamında beklenen fiziksel ve duygusal gereksinimlerinin yeterince karşılanamayacağı, anne - baba ilgisinin ve çocuğa ayrılacak vaktin azalacağı düşünülerek güvensiz bağlanma düzeylerinin yüksek çıkması beklenmiştir. Ancak bulgular bunun tam tersini göstermiştir. Yani ergenlerin ebeveyne güvenli bağlanmalarını kardeş sayısının değişmesi etkilememektedir. Bu sonuca kardeşler arasındaki iletişimin iyi olması, kardeşlerin bağlanma için destekleyici rollerinin yüksek olması sebep olabilir. Baydar, Greek ve Brooks-Gunn (1997), kardeşler arasındaki etkileşimin bağlanma üzerinde etkili olduğunu belirtmektedirler. Aynı zamanda annelerin her bir çocuğu ile olan ilişkilerinde adil ve eşit davranıyor olmasından da kaynaklanıyor olabilir.

Araştırmada ergenlerinin kardeş sayısı ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Araştırma sonucumuzla aynı doğrultuda olarak Aslan (2017)'nin yaptığı çalışmada da ortaokul öğrencilerinin beden imajı ve sosyal kaygı düzeylerinin farklı değişkenlerle ve birbirleri ile ilişkisi incelenmiş ve kardeş sayısının sosyal kaygı düzeylerini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak; çocuğun sağlıklı gelişimindeki temel amaç, onun fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal yönden tüm ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Duygusal gelişim, sevgi olgusuna dayanmakta ve anne, baba - çocuk etkileşimi ile gelişmektedir. Çocuğun ebeveynleri tarafından sevilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, özel olarak ilgilenilmesi, korunması onun duygusal ihtiyaçlarındandır. Bu ihtiyaçlar karşılanamaz ise çocukta duygusal örselenmelere neden olmaktadır. Bu örselenmeler de çocuktaki kaygının temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda anne- baba eğitimlerine önem verilerek toplumu bilinçlendirici çalışmalar yapılmalıdır.

Literatür incelendiğinde bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu araştırma ortaokula giden öğrencileri kapsamaktadır. Farklı yaş grupları ile bu alanda çalışılması literatürü zenginleştirecektir.

#### KAYNAKÇA

- Akhtar, Z. (2012). Attachment styles of adolescents: Characteristics and contributing factors. *Academic Research International*, 2(2), 613-621
- Amerikan Psikiyatri Birliği, (1994), *Mental bozuklukların tanusal ve sayımsal el kitabı (4. Baskı) (DSM-IV-TR)*, Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, (E. Köroğlu, Çev.), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Anders, S.L. & Tucker, J. S. (2000). Adult attachment style, interpersonal communication competence, and social support. *Personal Relationships*, 7(4), 379-389.
- Aslan, H. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin beden imajı ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin çeşitli demografik özellikler açısından incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, A. & Tekinsav- Sütçü, S. (2007). Ergenler için sosyal kaygı ölçeğinin (ESKÖ) geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14 (2), 79- 89.
- Baydar, N., Greek, A. & Brooks-Gunn, J. (1997). A longitudinal study of the effects of the birth of a sibling during the first 6 years of life. *Journal of Marriage and the Family*, 59(4), 939-956.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, T. (1997). *Çocuk ve Ergenlerde Sosyal Fobi: epidemiyolojik bir çalışma*. Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Bilim Dalı.
- Demir, İ. (2010). *Ergenlik döneminde bağlanma*. T. Solmuş (Ed). *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi*. İstanbul: Sistem.
- Deniz, M. E.(2006). Ergenlerde Bağlanma Stilleri İle Çocukluk İstismarları ve Suçluluk-Utanç Arasındaki İlişki. *Eğitim Araştırmaları Dergisi (Eurasian Journal of Educational Research)*.22, 89-99.
- Eiden, R. D. (1992). *Maternal Working Models Of Attachment, Social Ecology, And The Parent-Child Relationship*. (Doctoral Dissertation). University Of Maryland, United States - Baltimore. ProQuest Digital Dissertations database. (Publication No. 9304281).
- Eng,W., Heimberg, R.G., Hart, T.A., Schneiner, F.R. & Liebowitz, M.R. (2001). Attachment in individuals with social anxiety disorder: the relationship among adult attachment styles, social anxiety, depression. *Emotion*. 1(4), 365-380.



- Eren Gümüş, A. (2006). *Sosyal Kaygı İle Başa Çıkma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erözkan, A. (2009). The Relationship Between Attachment Styles and Social Anxiety: An Investigation With Turkish University Students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 37(6), 835-844.
- FEENEY, J. A. (2002). Attachment, Marital Interaction, and Relationship Satisfaction: A Diary Study. *Personal Relationship*, 9(1), 39-55.
- Feeney, J. D. & Noller, P. (1996). *Adult Attachment*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Fenigstein, A., Scheier, M. F. & Buss, A.H. (1975). "Public and Private Self- Consciousness: Assessment and Theory," *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43 (4), 522-527.
- Hamilton, C.E. (2000). Continuity and Discontinuity of Attachment from Infancy Through Adolescence. *Child Development*, 71(3), 690-694.
- Hazan, C. & Shaver, P. R., (1994). Attachment As An Organizational Framework For Research On Close Relationships. *Psychol Inq*, 5(1), 4-17.
- Hill, P. K. (1997). *Maternal and Infant Factors Related to the Security of the Infant- Mother Attachment Relationship When Considering Employed and Stay-At- Home Mothers*. (Doctoral Dissertation). University of Southern California, United States - Los Angeles. ProQuest Digital Dissertations database. (Publication No. 9816030).
- Jose, P.E., Wilkins, H. & Spendelow J.S. (2012). Does social anxiety predict rumination and corumination among adolescents? *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 41(1), 86-91.
- Jump, V. K. (1998). *Effects of Infant Massage on Aspects of the Parent-Child Relationship: An Experimental Manipulation*. (Doctoral Dissertation), Utah State University. United States - Logan-Utah. ProQuest Digital Dissertations database. (Publication No. 9926527).
- Karasar, B. (2014). Öğretmen adaylarının bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 27-49.
- Keskin, G. ve Orgun, F. (2007). Bir Grup Üniversite Öğrencisinde Sosyal Fobi Yaşama Durumlarının ve Başa Çıkma Stratejilerinin Değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 262-270.
- Kulaksızoğlu, A. (2009). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- La Greca, A. M., & Harrison, H. M. (2005). Adolescent peer relations, friendships, and romantic relationships: Do they predict social anxiety and depression? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34, 49-61
- Mehtalia K. & Vankar, G.K. (2004). Social anxiety adolescents. *Indian Journal of Psychiatry*, 46(3), 221-227.
- Nielsen, K.E.J. & Cairns, S.L. (2009). Social anxiety and close relationships: A Hermeneutic phenomenological study. *Canadian Journal of Counseling*, 43, 178-197.
- Reed, J. E. (1998). *Mature Adults' Attachment Styles In Childhood And In Adulthood*. (Doctoral Dissertation). University Of California, United States - California. ProQuest Digital Dissertations database. (Publication No.1391666).
- Seven, S. (2006). Altı Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyleri İle Bağlanma Durumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Shaver, P. R. & Brennan, A. K. (1992). Attachment Styles and The Big Five Personality Traits: Their Connections With Each Other and With Romantic Relationship Outcomes. *Personality And Social Psychology Bulletin*, 18 (5), 536-545.
- Shomaker, L. B. & Furman, W. (2009). Parent-adolescent relationship qualities, internal working models, and attachment styles as predictors of adolescents' interactions with friends. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26(5), 579-603.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi Ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (43), 71-106.
- Sümer, N. ve Anafarta-Şendağ, M. (2009). Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 86-101.
- Teachman, B. A. ve Allen, J.P. (2007.) Development of Social Anxiety: Social Interaction Predictors of Implicit and Explicit Fear of Negative Evaluation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 63-78.
- Vaughn, B. E. ve Waters, E. (1990). Attachment Behavior at Home and in the Laboratory: Q-Sort Observations and Strange Situation Classification of One-Year Olds. *Child Development*, 61(6), 1965-1973.
- Van Buren, A. & Cooley, L. E. (2002). Attachment styles, view of self and negative affect. *North American Journal of Psychology*, 4(3), 417-430.
- VERTUE Frances M. (2003), From Adaptive Emotion to Dysfunction: An Attachment Perspective on Social Anxiety Disorder. *Personality and Social Psychology Review*, 7 (2), pp. 170-191.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D. ve Crowell, J. & Albersheim, L. (2000). Attachment Security In Infancy And Early Adulthood: A Twenty-Year Longitudinal Study. *Child Development*, 71, 684-689.
- Yazıcı Çelebi, G. (2017). Ergenlerde Sosyal Kaygı ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(5), 1729-1736.